

A Vajdasági magyarság egyik áttelepítési kísérletéről

írta Mészáros Sándor

kelt Délvidéken 1992.11.18-án

forrás: Napló

1944 nyarán a 8. népfelszabadító harc főparancsnoksága és 8. Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács tagjainak többsége Vis szigetén tartózkodott. Közöttük volt a vajdasági származású Nikola Petrovic is, aki még mindig él, s mindezekre pontos választ tud adni, azt azonban, sajnos, ez idáig még nem tudtuk szólásra bírni. Ugyanúgy mélyen hallgat a Zágrábban élő Ivan Rukavina nyugalmazott tábornok is, aki később a Bácskában, Bánátban és Baranyában vezetett katonai közigazgatás parancsnoka volt.

Mint ismeretes, Josip Broz Tito 1944 szeptember végén néhány legközelebbi munkatársával a nyugati szövetségesek tudta nélkül, titokban Moszkvába repült, hogy Sztálinnal tárgyaljon Jugoszlávia felszabadításával kapcsolatos politikai és katonai kérdésekről. A küldöttségben volt Nikola Petrovic is, akit Tito nagyra értékelt háború előtti forradalmi tevékenységéért. Vladimir Dedijer jugoszláv akadémikus az "Új adalékok Josip Broz Tito életrajzához" című munkájának harmadik kötetében megemlíti, hogy ebben az időben a Csehszlovák Kommunista Párt nagy nyomást gyakorolt a Jugoszláv Kommunista Pártra, hogy Jugoszláviából is telepítsék ki a magyarokat, mint ahogyan ezt már addigra megtették a szlovákiai magyarsággal.

Dedijer szerint Josip Broz erről a moszkvai útja után döntött véglegesen, közölve elhatározását, hogy a magyaroknak ne történjék bántódásuk. Mindezek az adatok erősen vitathatók. Tudomásom szerint Szlovákia ebben az időben még nem szabadult fel, s így a magyarokat sem telepíthették ki. Legfőképpen azonban Josip Broz pozitív álláspontját vonhatjuk kétségbe. Ismeretes ugyanis, hogy Tito Moszkvából visszatérőben az akkori politikai és katonai vezetés egy részével napokig a bánáti Versecen tartózkodott. Itt hoztak határozatot 1944. október 17-én, hogy Bácskában, Bánátban és Baranyában bevezetik a katonai közigazgatást, amely azután 1945. február 15-éig tartott. Hogy ezután mi történt, arra itt nem térnek ki, erről igen sokat írtak már. Elsősorban Cseres Tibor író, Matuska Márton publicista, valamint Illés Sándor író és publicista munkái adnak teljesnek még nem mondható választ. Az 1944-re 3 tragikus események 50. évfordulójára készülő monográfiánkban - melyen dolgozom - talán pontosabb választ adhatunk mindezekre a kérdésekre. Addigra talán a kutatók rendelkezésére bocsátják a szövetségi belügyi titkárságon eddig hétepcsétes titokként őrzött dokumentumokat. Dr. Várady Tibor (volt) szövetségi igazságügy miniszter legutóbbi beszélgetésem alkalmával megígérte, hogy eljár ebben az ügyben. Igaz, hallatszanak olyan hangok is, hogy a titkos okmányok megsemmisítése a kulisszák mögött folyamatban van.

A tömegvérengzéseket 1944. december 1-én állították le Ivan Rukavina második számú rendeletével. Ezt megelőzte Titónak ugyanezen a napon a vajdasági katonai parancsnoksághoz küldött kétmondatos távirata: "Engedélyezem, hogy a magyar nemzetiségiekből álló katonai egységek megalakuljanak. Dolgozzatok azon, hogy a magyarok politikai öntudata emelkedjen."

Tito itt nem arra gondolt, hogy ezeket az egységeket azonnal meg kell alakítani, hanem főleg arra, hogy a magyarok iránti eddigi viszonyulás megváltozzon. Mert addig a lét és a nemlét kérdése forgott fenn. Az AVNOJ 1944. november 21-i határozatával a jugoszláviai németeket megfosztották állampolgári jogaiktól, s a levegőben lógott, hogy hasonló sors éri a magyarokat is. Hogy ez mégsem történt meg, közbe játszhattak külpolitikai tényezők is. Talán kihatott a szovjet álláspont is, ha tekintetbe vesszük, hogy Romániában majdnem ugyanebben az időben megakadályozták a román szélsőségesek által megkezdett atrocitásokat és Észak-Erdély főleg magyar lakta területein bevezették a szovjet katonai közigazgatást. Vladimir Dedijer említett munkájában még közli, hogy Rákosi Mátyás 1944 végén titkos küldetésben járt Titónál és közölte vele, hogy a Magyar Kommunista Pártnak óriási kára származhat abból, ha a magyarokat erőszakkal kitelepítik Jugoszláviából. Ha Rákosi küldetése mögött szovjet álláspont, illetve kezdeményezés állt, ez mindenestre pillanatnyi külpolitikai tényezőket is tekintetbe vevő állásfoglalást tükrözött, mert - mint ismeretes - később Sztálin nem ellenezte a magyarok kitelepítését például Csehszlovákiából.

Így történhetett azután, hogy a Moszkvában kidolgozott és 1945. április 5-én Kassán nyilvánosságra hozott

csehszlovák kormányprogram szerint, valamennyi Csehszlovákiában élő magyar elvesztette állampolgárságát, kivéve azokat, akik részt vettek az ellenállási mozgalomban, vagy üldözték őket, a köztársasághoz való hűségük miatt. Ezáltal a csehszlovákiai magyarság hontalanná, jogfosztottá vált, s a kitelepítés sanyarú sorsa várt rá. Ez a határozat kétségtelenül kihatott az akkori átmeneti jugoszláv Tito-Subasic kormány álláspontjára is. Itt már nem volt szó az egész jugoszláviai magyarságnak az állampolgárságtól való megfosztásáról. A kormány agrárügyi minisztere, Sreten Jukosavljevic április 19-én, tehát két héttel az említett kassai csehszlovák kormányprogram közzététele után javaslatot tett a Demokratikus Föderatív Jugoszlávia gazdasági tanácsának körülbelül 80 ezer magyar kiköltöztetéséről, elsősorban a magyar többségű bácskai járásokból (a topolyai, zentai és becsei járás).

A miniszter lakosságcsereéről beszélt, bár jól tudhatta, hogy ennyi délszláv nem élt abban az időben sem Magyarországon. Javaslatában nem zárkózott el a területi engedményektől sem. (Így például az esetleg visszajuttatandó észak-bácskai és észak-bánáti területi sáv magába foglalta volna Ókanizsát, Törökkanizsát, Horgost, valamint a bánáti Mokrint is. Ebben az esetben 200 000 magyart telepítettek volna ki.

Mégis az első tervjavaslatot tartotta megfelelőbbnek, azzal a magyarázattal, hogy 80 000 magyar kiköltöztetésével - területi engedmények nélkül - elérhetnék azt, hogy a magyarok egyetlen vajdasági járásban sem legyenek abszolút vagy relatív többségben. Javaslatát egyébként még azzal is megindokolta, hogy a jugoszláviai magyarok szociális összetétele igen kedvezőtlen, mintegy 100 000 a föld nélküliek száma. Ha mindenkinek földet adnának, akkor ezzel a magyarizálódást segítenék elő, és nem maradna elég föld, a passzív területekről tervbe vett telepítés, illetve kolonizáció agrár érdekelteinek számára. Azért legalább annyi magyart kell kitelepíteni, hogy ezek itt hagyott földjét azok kapják, akik maradnak, s ezáltal nemzetiségek szerint nem kellene különbséget tenni a földhöz juttatásnál.

Vukosavljevic javaslatában pontosan megfogalmazódott az a hozzáállás is, "hogy a nemzeti kisebbségek állami szempontból rosszat és gyengeséget jelentenek", s hogy a lakosság cserében Jugoszlávia nem lesz sem az első, sem pedig az utolsó.

Kerülte azonban a csehszlovák példa megemlítését, s példának az ukránok és fehéroroszkok, továbbá a lengyelek közötti, akkoriban lezajlott lakosságcsereét hozta föl. Nincsenek adatok arról, hogyan fogadta a gazdasági tanács Sreten Vukosavljevic javaslatát. Az egypártrendszer történetírása nem kerülhette meg ezt a kérdést, amely azonban olyan megvilágításban szerepelt, hogy Vukosavljevic javaslata csupán egy háború előtti polgári politikus nézeteit és követeléseit tartalmazta, amely azonban nem egyezett a JKP nemzetiségi politikájával. Ez azonban távolról sem fedi a valóságot. A javaslat mögött élbéli politikusok álltak, mint Mosa Pijade, Edvard Kardelj és mások. Ugyanígy Josip Broz sem ellenezte például a csehszlovákiai kitelepítést, és hasonlóképpen természetesen a jugoszláviai magyarság részleges kitelepítése ellen sem foglalt állást, hiszen e nélkül Vukosavljevic nem is tehetett volna ilyen jellegű javaslatot.

Az is ismeretes, a csehszlovák kormány nem kapta meg a potsdami nagyhatalmi értekezlet engedélyét az ottani magyarság kitelepítésére, s a két ország közötti tárgyalásokat követelte a lakosságcsere ügyében, amelyek hamarosan meg is kezdődtek. Ez a határozat, úgy látszik, alaposan megingatta a jugoszláv politikai tényezőket, bár ez nem jelentette azt, hogy elálltak tervüktől. Vladimir Dedijer említett munkájában adatokat találtunk arra vonatkozólag is, hogy Titóra 1946. évi tavaszi prágai látogatása alkalmával a csehszlovák kormánykörök nagy nyomást gyakoroltak, hogy Jugoszlávia is követelje a lakosságcsereét.

Hosszabb halogatás után Jugoszlávia benyújtotta Magyarországnak a lakosság cserére vonatkozó kérelmét, amelyről a magyar minisztertanács 1946. augusztus 28-án tárgyalt. Az akkori magyar miniszterelnök a javaslatot igen korrektnek és barátságos hangneműnek találta. Ezen az ülésen - amelynek lefolyását a 133-as számú jegyzőkönyv rögzítette - fölolvasták a magyar béke delegáció levelét, amely egy négy pontból álló elvi álláspontot tartalmazott:

- 1.) A javaslatról a párizsi béketárgyaláson kell elvileg megállapodni és a lakosságcsereét az ettől számított egy, de legkésőbb három év alatt kellene lebonyolítani;
- 2.) Az áttelepülés kizárólag önkéntes alapon történne;
- 3.) Magyarországról ugyanannyi délszlávot telepítenének át, kizárólag önkéntes alapon;
- 4.) Mindkét részről az áttelepülők száma nem haladhatja meg a 40. 000-et.

A minisztertanács vitában, amelyben részt vettek B. Szabó István, Jacsák Lajos és Rákosi Mátyás, kifejezésre jutott az a vélemény, hogy a kérés elől nem szabad elzárkózni, mert ez azt a látszatot keltené a

szlovákok előtt, hogy velünk nem lehet megegyezni. Megemlítették azt is, hogy 40 000 magyar kitelepülő Jugoszláviában nem gyöngíténé túlságosan az ottani magyarok számát, amelyet 300-400 ezerre becsültek.

A jugoszláv sajtó, amely egyébként részletesen beszámolt a magyar-csehszlovák lakosságcsereéről, a jugoszláv lakosságcsereéről, csak igen rövid híreket közölt. Az Újvidéken megjelenő Magyar Szó is csak két rövid hírt jelentetett meg erről az 1946. év folyamán, külön kiemelve, hogy a kérdésről tárgyalások folynak Gyöngyösi János magyar külügyminiszterrel.

Edvard Kardeljnek, a párizsi jugoszláv béke delegáció vezetőjének emlékirataiból látható, hogy ez a küldöttség 1946 júliusától az év végéig 50 000 jugoszláviai magyar kitelepítését, tehát nem a lakosságcsereét szorgalmazta. A követelést azzal magyarázta, hogy ez által is legalizálnák a németek kiköltöztetését Jugoszláviából. Az akkor még mindig táborokban sínylődő németek száma erre az időre mintegy 80. 000-re apadt, vagyis körülbelül 100.000-rel voltak kevesebben, mint 1944 decemberében, amikor megkezdődött az úgynevezett munkatáborokba való elhurcolásuk, amelyeket - mint a fenti adatokból is látható - inkább nevezhetnénk haláltáboroknak. A párizsi béketárgyalásokon azonban nem hoztak érdemleges határozatot a németek kitelepítéséről, akik azután 1948 tavaszáig továbbra is táborokban maradtak.

A jugoszláv hatóságok részben úgy igyekeztek megszabadulni tőlük, hogy megengedték, sőt ösztönözték tömeges szökésüket, amely azután főleg a szomszédos Magyarországon okozott komoly gondokat, mivel az ausztriai szövetséges megszálló hatóságok a legtöbb esetben visszautasították a szervezetlenül érkezők befogadását. Ugyanígy az 50 000 jugoszláviai magyar kitelepítéséről sem történt lényegbeli döntés, s így ez a kérdés a párizsi békekötés után lekerült a napirendről.

írta Mészáros Sándor

kelt Délvidéken 1992.11.18
forrás: Napló (a Rendkívüli)